

To krigsskatte fra Todarp (Helsingborg)

Gitte Tarnow Ingvardson

© Swedish Numismatic Society and the author 2015

I 2011, samme år som Kenneth udgav sin artikel om *Myntskatterna under det skånska kriget 1675–1679*, indledte Riksantikvarieämbetet UV Syd under ledelse af Bo Friman en arkæologisk forundersøgelse af Todarp lidt uden for Helsingborg. Området rummede blandt andet to historisk kendte gårdstomter, der blev delvist berørt af en forestående udstykning. Som led i undersøgelsen blev området metaldetekteret, hvilket resulterede i fundet af ca. 200 mønter fordelt på to koncentrationer.¹ Det stod hurtigt klart, at området indeholdt ikke bare én med to sølvskatte fra 1600-tallet (Friman 2013). Yderligere detektering og udgravning af pladsen bragte det samlede antal af mønter op på knap 1400. Den vestligste møntkoncentration fand-

tes ved den ene gård og indeholder sandsynligvis gårdens opsparring (herefter Todarp I). Den anden skat, der var deponeret lidt øst for gården, bestod næsten udelukkende af svenske 1, 2 og 4 øre og skal formentlig tolkes som en del af den svenske hærs krigskasse (herefter Todarp II), fig 1.

Den arkæologiske undersøgelse

I sommeren 2012 indledtes en udgravning af Todarp. Med udgangspunkt i de to møntkoncentrationer blev to felter muldafrømmet. Afrømningen foregik i tynde lag, og hvert lag blev afsøgt med metaldetektor. Herved fremkom ca. 800 mønter. I efteråret 2012 foretoges en efterundersøgelse, hvor hele området detekteredes, dette frembragte yderligere

1 Metaldetekteringen udførtes af Håkan Svensson

Fig. 1. Øverst et udvalg af små og større mønter fra Todarp I. Nederst to rækker af primært små valører fra Todarp II.

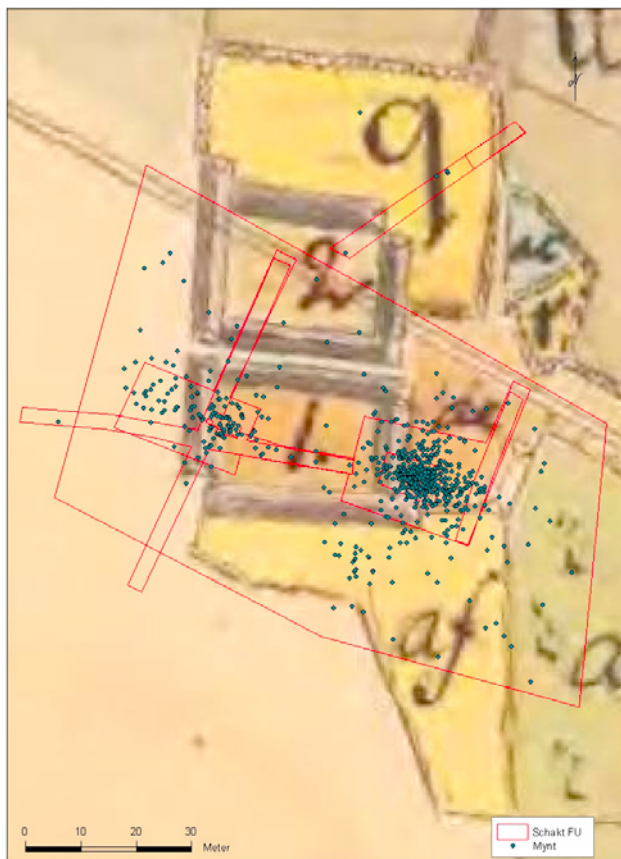

Fig. 2. Kort over møntspredningen med markering af de udgravede områder (med rødt). Baggrundskortet er fra 1768 og viser de to gårdes placering. Kort Bo Friman.

ca. 400 mønter, fig. 2. Mønterne var spredt som følge af pløjning og lå i området jord. Ploven havde gentagne gange vendt og flyttet den jord, som mønterne var redeponerede i. En del af mønterne bærer tydelige spor efter plovens hårdhændede behandling, og er som følge heraf fragmenterede og/eller bøjede. Erfaringer med detektering af opløjede skatte på Bornholm viser, at gentagne detekteringer over en årrække er påkrævet, hvis man skal gøre sig forhåbning om at erhverve hele skatten (Horsnæs 2013, 32). Hvis noget sådant da overhovedet er muligt. Da detekteringen af det fulde område på Todarp er begrænset til efterår 2011 og 2012 må det derfor forventes, at de fundne mønter ikke giver et komplet billede af Todarp skattens oprindelige indhold. Yderligere detektering af området ville formentlig frembringe flere mønter fra skattene. Det forholdsvist store antal mønter sammenholdt med udgravningsmetoden giver dog forhåbning om, at de fundne mønter giver et repræsentativt udsnit af skattene. Ud over de to felter omkring møntkoncentrationerne blev enkelte søgegrøfter udlagt i området. En af disse placeredes over den nordligst liggende gård og resulterede i fund af 20 primært 1700-tals mønter. Yderligere undersøgelser blev dog ikke foretaget, og disse mønter er ikke behandlet her. Endelig fandtes en deponering på 42

Fig. 3. Tæt ved markskellet lå en tredje møntskat med 42 kobbermønter urørt af ploven. Foto Kennet Stark.

kobbermønter 0,2 meter fra markskellet. Mønterne var ikke berørt af ploven og lå *in situ*. Fundet, der således udgør en tredje skat, er stadig under konservering, fig. 3.

Todarp skattene er stadig under numismatisk bearbejdning. Mønternes fordeling til henholdsvis Todarp I og Todarp II beror på udgraverens analyse af fundspredningen. Da skattene, der er deponeret ganske nær ved hinanden, er spredt af ploven, kan det alene ud fra fundspredningen være vanskeligt, at afgøre om visse af mønterne skal tilskrives enten Todarp I eller Todarp II. Det fremtidige arbejde med fundene vil muligvis "flytte" enkelte mønter fra den ene skat til den anden. 19 løsfund primært bestående af Karl XI 1 og 2 öre er ikke inddraget i analyserne.

Todarp I

Todarp I består af 179 mønter. De ældste mønter i skatten er to hollandske 6 stuiver præget inden for tidsrummet 1578–1581, mens to Christian V mønter udgør slutmønterne i fundet; en skilling præget i København i 1676 og en 2 skilling præget i Christiania (Oslo) mellem 1673 og 1679. Mønternes kronologiske fordeling, synes, at afspejle en opsparet skat. Visse af mønterne har haft lang omløbstid, og det kan ikke afgøres, hvornår mønterne er lagt til side. Det er dog værd at bemærke, at der fra 1647 findes mønter fra hvert år repræsenteret med mellem 1 og 14 mønter pr. prægeår, fig. 4. Der er en naturligt overvægt af mønter præget inden for de sidste årtier, således er 80% af mønterne præget efter 1646. Danske og svenske mønter dominerer i skatten, og der ses kun et lille indslag af udenlandsk mønt.² Godt 67% af skatten består af små nominaler som svenske kobbermønter, danske 1 og 2 skillinge samt svenske 1 og 2 öre, den resterende del af skatten består af en blanding af lidt større nominaler med få typer af hver. Dog udgør 2 mark (primært danske) 17% af skatten, fig. 5.

² Hvor danske mønter er angivet inkluderes mønter præget i Norge, ligesom mønter fra de svenske besiddelser f.eks. Tallinn er inkluderet når svenske mønter er angivet.

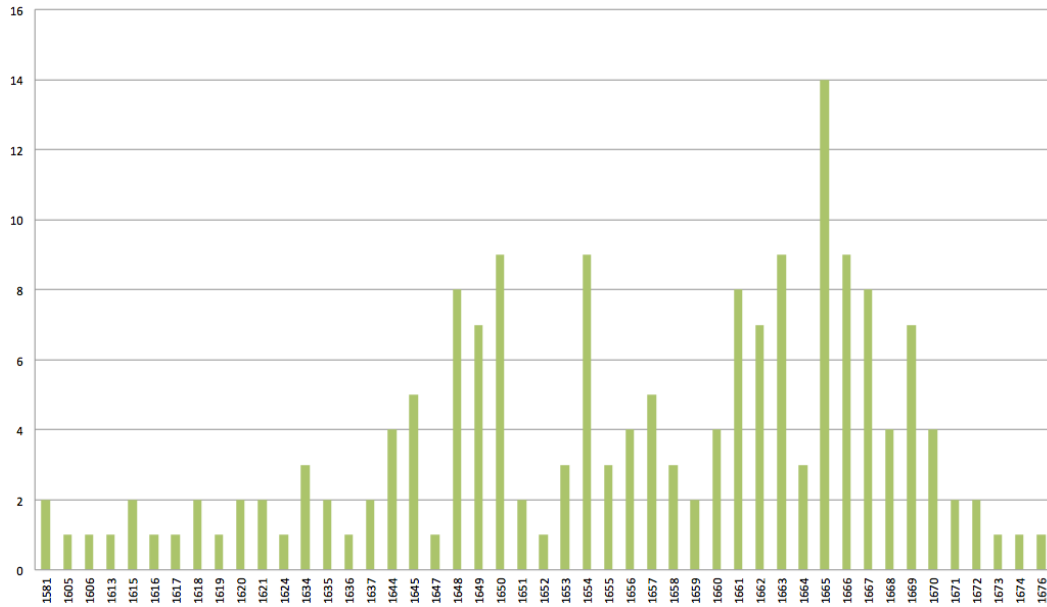

Fig. 4. Mønternes kronologiske fordeling efter prægetidspunkt i Todarp I. 175 mønter er indeholdt i grafen. Fem mønter er udeladt, da dateringsrammen er større end et år: Danmark, 2 stk. 2 skilling præget 1657–1664, 1 stk. 2 skilling præget 1661–1664 og 1 stk. 2 skilling præget 1673–1679 samt Sverige, 1/6 øre præget 1666–1686.

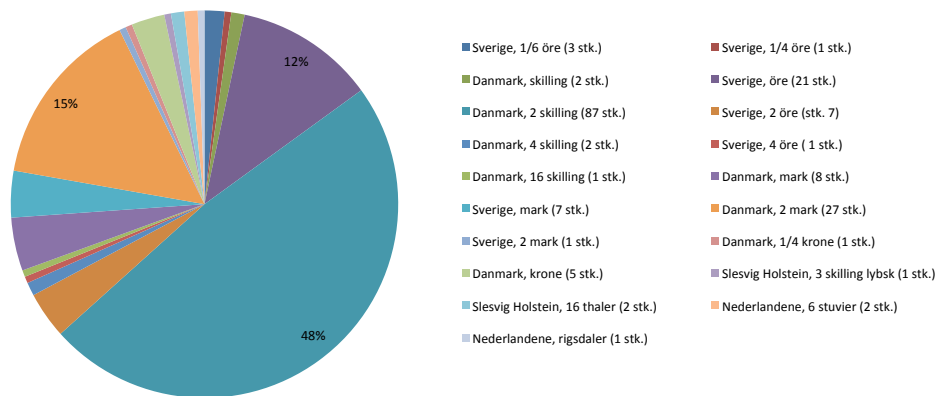

Fig. 5. Den procentvise fordeling af mønttyper i Todarp I. Skatten er sammensat af mange forskellige mønttyper. Med undtagelse af svenske 1 øre, danske 2 skillinge og danske 2 mark, findes der kun få eksemplarer af hver mønttype.

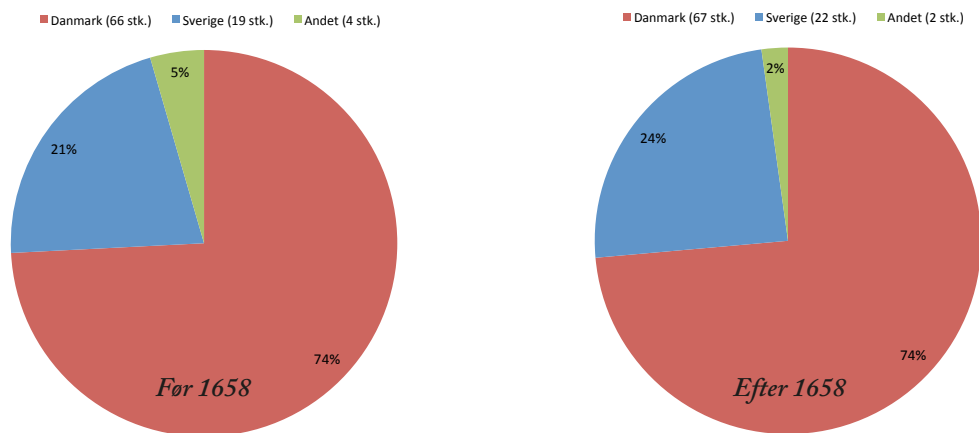

Fig. 6. Den procentvise fordelingen af danske, svenske og andre mønttyper i Todarp I. Det fremgår, at overgangen fra dansk til svensk overherredømme efter Roskildefreden i 1658 ikke kan aflæses i skattens sammensætning.

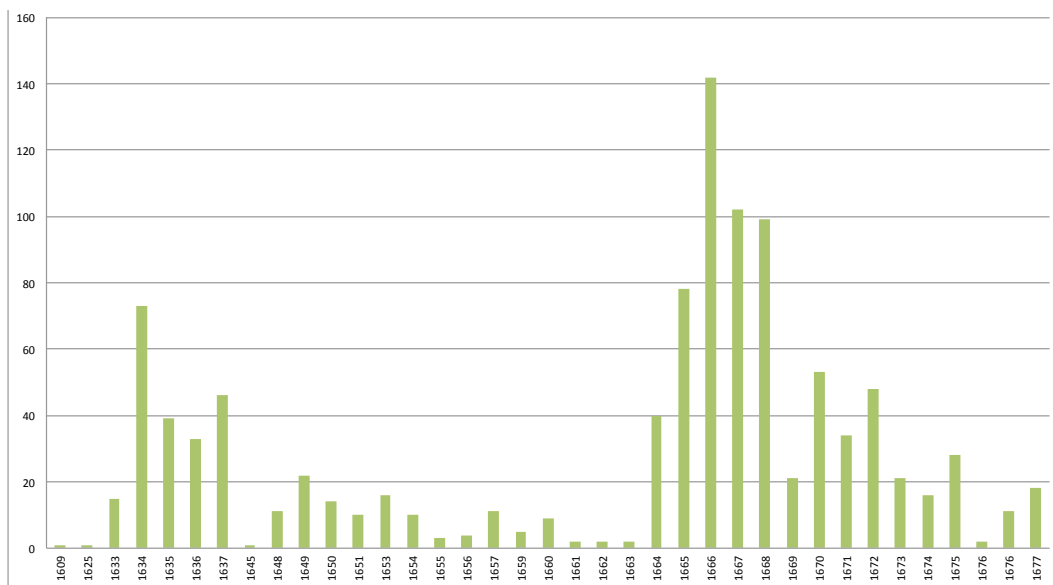

Fig. 7. Mønternes kronologiske fordeling efter prægetidspunkt i Todarp II. 1043 mønter er indeholdt i grafen. Udelukkende mønter der kan dateres inden for et bestemt årstal er medtaget. De 93 mønter, der er udelukket af grafen er listet i Tabel 1.

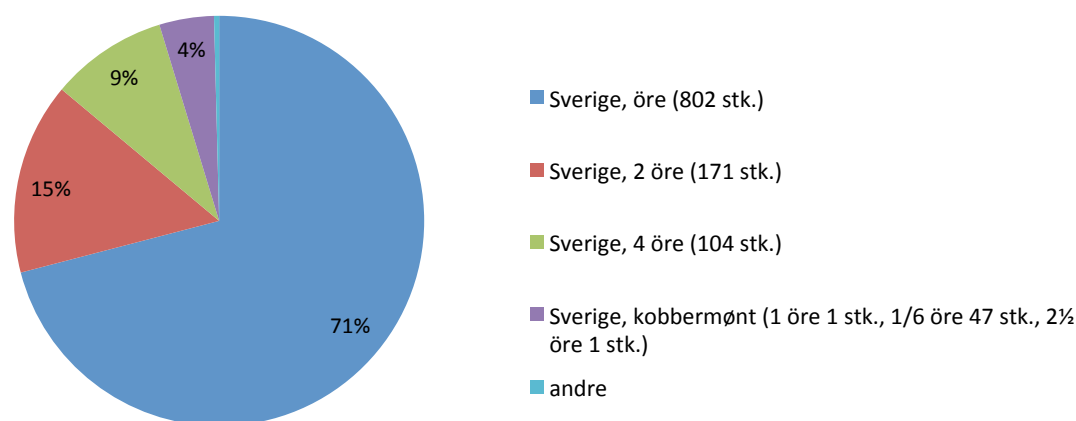

Fig. 8. Den procentvise fordeling af mønttyper i Todarp II. Skatten er sammensat af få mønttyper med en fuldstændig dominans af svenske 1, 2 og 4 öre.

I første del af skattens formodede opsparingsperiode var Skåne dansk, men med Roskildefreden i 1658 blev Skåne som bekendt en del af det svenske rige. Det er dog bemærkelsesværdigt, at fordelingen mellem svenske og danske mønter er konstant, således udgør de danske mønter 74% af skattens indhold både før og efter 1658, fig. 6a-b.

Todarp II

1.136 mønter kan på nuværende tidspunkt tilskrives Todarp II skatten. En Karl IX 1 öre fra 1609 udgør den ældste mønt i fundet, mens en gruppe bestående af Karl XI mønter fra 1677 udgør skattens slutmønter (3 stk. 4 öre og 15 stk. 1 öre). Med undtagelse af en Sigismund III Vasa af Polen (1587–1632) 1/24 Thaler, en Christian IV, 2 skilling fra 1645 og to Frederik III, 2 skilling fra 1649 og 1661 be-

står hele fundet af svenske mønter.³ Langt de fleste mønter er præget for Karl XI, 1660–1697 (67%), men også mønter præget for Kristina, 1632–1654 (28%) er velrepræsenterede i skatten, fig. 7. Todarp II skatten udmærker sig ved en total dominans af svenske mønter i små nominaler, fig. 8. Den særlige sammensætning i Todarp II gør det sandsynligt, at der er tale om en del af den svenske krigskasse, og at mønterne har været tiltænkt soldaterne.

Skattene fra Den skånske krig

I juni 1676 gik den danske hær i land i Skåne. Helsingborg var en af de første byer, der blev indtaget af den danske hær og sammen med Landskrona var byen besat ind til fredsaf-talen i 1679. Der kan næppe herske tvivl om, at deponerin-

³ 2 fragmenter er uden bestemmelse

gen af de to Todarp skatte skal knyttes til de krigshandlinger, der bølgede frem og tilbage mellem den danske og den svenske hær ved Helsingborg. Todarp I er endnu et i rækken af skattefund, der må tolkes som en gårds opsparing - gemt væk i et forsøg på at redde familieopsparingen, fra den massive udplyndring af den skånske befolkning, som foregik fra både svensk og dansk side. Sammenfaldet mellem krigshandlinger og antallet af skatte er som tidligere vist slående i forbindelse med Skånske krig, og dannede som bekendt baggrund for S. Bolins klassiske tese om sammenfaldet mellem deponeringen af mange skatte og ufredstider (Bolin 1926, 209; Jonsson 2011, 121–125). Til trods for at skattene er deponeret stort set samtidigt og med få meter imellem udviser de stor forskellighed. Todarp I synes at være det klassiske eksempel på en gårds opsparing nedlagt under Skånske krig. Skatten er forholdsvis stor, er fuldstændig domineret af sølv mønter og har en betragtelig andel af de lidt større nominaler som f.eks. 2 mark (Jonsson 2011: 126). Den fremtrædende dominans af danske mønter helt frem til deponeringstidspunktet adskiller den dog markant fra hovedparten af skattefundene fra Skånske krig. Todarp II skatten er højst usædvanlig i sin sammensætning, og skal formentlig ikke opfattes som en gårds opsparing, men snarere som den del af den svenske krigskasse. Denne tolkning underbygges af, at metaldetekteringen ligeledes frembragte 23 pistol- og musketkugler. Næsten samtlige kugler var deformerede, og viser dermed tegn på at være affyrede (Friman 2013, 24). Det kan selvfølgelig ikke med sikkerhed afgøres om kuglerne er affyret i forbindelse med kamphandlinger under Skånske krig eller f.eks. den senere Store Nordiske Krig (1700–1721).

Selv om antallet af skatte fra Skånske krig er overvældende, viser analysen, at Todarp skattene ikke blot er to nye skatte af samme slags. Begge skatte overrasker og adskiller sig fra det generelle billede. Todarp I ved en markant dominans af danske mønter helt frem til deponeringstidspunktet, og Todarp II ved koblingen til den svenske hærs krigskasse. Alene tætheden af skatte er i sig selv usædvanligt. To skatte nedlagt på samme tid og sted, men med to forskellige historier. Den ene skat afspejler møntomløb og økonomi hos en skånsk bonde, mens den anden repræsenterer det officielle Sveriges møntpolitik. Arbejdet med Todarp skattene er langt fra afsluttet med denne første præsentation. Skattene skal udstilles først i Helsingborg og siden i Lund, og der planlægges en detaljeret publikation af skattene og deres historiske kontekst.

Litteratur

- Bolin, S. 1926: *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien*, Lund.
- Friman, Bo 2013: UV Rapport 2013:120 Vasatorp 1:1 Myntskatter från 1600-talet och en grav från järnålder. Skåne, Helsingborgs kommun, Kropp socken, fornlämning Kropp 54:1.
- Horsnæs, H. W 2013: *Crossing Boundaries. An analysis of Roman coins in Danish contexts. Vol. 2: Finds from Bornholm*. Publications of the National Museum. Studies in Archaeology and History Vol. 18, København.
- Jonsson, K. 2011: Myntskatterna under det skånska kriget 1675–1679. *Moneta* 5. Skånes Numismatiska Förening, Malmö s. 121–128.

Møntherre	fra år	til år	antal
Karl IX, 1604–1611	1608	1611	1
Kristina, 1632–1654	1635	1636	9
Kristina, 1632–1654	1633	1637	2
Kristina, 1632–1654	1648	1649	7
Kristina, 1632–1654	1648	1650	1
Kristina, 1632–1654	1648	1651	13
Kristina, 1632–1654	1650	1651	2
Kristina, 1632–1654	1633	1653	16
Karl XI, 1660–1697	1660	1664	2
Karl XI, 1660–1697	1661	1664	1
Karl XI, 1660–1697	1663	1666	1
Karl XI, 1660–1697	1664	1666	1
Karl XI, 1660–1697	1665	1666	1
Karl XI, 1660–1697	1663	1667	1
Karl XI, 1660–1697	1666	1667	1
Karl XI, 1660–1697	1664	1669	3
Karl XI, 1660–1697	1665	1669	3
Karl XI, 1660–1697	1666	1669	3
Karl XI, 1660–1697	1675	1676	2
Karl XI, 1660–1697	1670	1677	2
Karl XI, 1660–1697	1672	1677	1
Karl XI, 1660–1697	1673	1677	1
Karl XI, 1660–1697	1666	1686	14
Karl XI, 1660–1697	1660	1697	3
Karl XI, 1660–1697	1665	1697	2

Tab. 1. Mønternes kronologiske fordeling efter prægetidspunkt i Todarp II.